

*Др Маша Кулаузов, доцент  
Универзитет у Новом Саду  
Правни факултет у Новом Саду*

## ПРОПИСИ О ПОРОДИЧНОЈ ЗАДРУЗИ ДОНЕТИ НАКОН СТУПАЊА НА СНАГУ СРПскоГ ГРАЂАНскоГ ЗАКОНИКА 1844. ГОДИНЕ<sup>1</sup>

**Сажетак:** Аутор у раду врши историјскоправну анализу пројиса о породичној задрузи донетих након стицања на снагу Српског грађанског законика 1844. године. Како за све време важења српске кодификације није донет посебан закон о породичној задрузи, мишљења смо да подзаконски акти који дејствително регулишу поједине аспекте задружног живота заслужују посебну пажњу. При томе се у овим пројиса не мења основни смисао и садржина одредаба о задружној породици које се налазе у већинској глави другог дела СГЗ – а. Они представљају само дојуну и разраду норми о кућној задрузи садржаних у кодексу, те су тако и донети са циљем да олакшају примену законских чланова у судској пракси и обезбеде њихово испуњење.

**Кључне речи:** Породична задруга, Српски грађански законик, пројиси о породичној задрузи, имовинска права задругара, наследна права женске деце, деобе породичних задруга.

Иако су крупне промене својинских односа и укупан привредни прогрес деловали разорно на патријархалне форме живота чији је породична задруга изразити представник, она је ипак кроз читав XIX век представљала доминантан облик породице у српској сеоској средини. Зато јој је аутор Српског грађанског законика од 1844. године знаменити правник Јован Ха-

---

<sup>1</sup> Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту Правног факултета у Новом Саду под називом "Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)" у 2013. години.

цић<sup>2</sup> посветио читаво поглавље кодекса од двадесет три члана који се односе на све важне аспекте живота у патријархалној породици.<sup>3</sup> Ипак, како је немогуће тако комплексан институт као што је породична задруга регулисати на свеобухватан начин само једним правним актом, јавила се потреба за доношењем подзаконских прописа у којима би била објашњена и прецизније регулисана поједина законска решења. Тим пре су оваква објашњења била неопходна стога што је аутор СГЗ – а унео измене у све битне сегменте породичне задруге и значајно променио њену обичајноправну природу. Тако је у првим деценијама након доношења *Српској грађанској законика* усвојен низ решења, указа и уредби који ближе уређују појам и правну природу породичне задруге, имовинска и наследна права задругара, њихове пореске обавезе, право наслеђивања женске деце, статус удовица у породици и задружне деобе. Сви ови документи објављени су у *Зборнику закона, уредби и уредбених указа* као службеном зборнику правних прописа донетих у Кнежевини и Краљевини Србији почев од 1839. године па до почетка Првог светског рата. Имајући у виду разноврсност тих правних прописа као и њихов значај за разумевање карактера и суштине породичне задруге, у раду је дат целовит приказ подзаконских аката о задрузи, а потом и извршена њихова историјскоправна анализа.

## I

Убрзо по доношењу *Српској грађанској законика* указала се потреба за прецизнијим одређењем појма и правне природе породичне задруге, с обзиром да су одредбе *Законика* које садрже дефиниције патријархалне породице у извесној мери противречне и недовољно јасне. Тако је у члану 57 наведено: „Под задругом или задружном кућом разумева се више лица пунолетних самих или са својим потомством у заједници живећих.”<sup>4</sup> Потпунија дефиниција ових проширених породичних заједница налази се у параграфу 507: „Задруга је онде, где је смеша заједничког живота и имања свезом сродства или усвојењем по природи основана или утврђена. Задру-

---

<sup>2</sup> Више о Јовану Хаџићу и његовом кодификаторском раду у области приватног права види М. Кулаузов, *Критике Српској грађанској законика од 1844. године с посебним освртом на одредбе о породичној задрузи*, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, XLVI 1/2012, стр. 427 – 436.

<sup>3</sup> В. о томе петнаесту главу другог дела *Законика* која носи наслов *О наслеђственим правима и одношењима у задрузи* у Г. Никетић, *Грађански законик Краљевине Србије пројумачен одлукама одељења и ошћне седнице Касационога суда*, Београд 1922, стр. 312 – 326. У даљем тексту: *Српски грађански законик*.

<sup>4</sup> *Српски грађански законик*, стр. 32.

га зове се и *кућа* или *кућа задружна* за разлику од инокосне.<sup>5</sup> Како у члану 507 који представља основну одредбу о задрузи није наведено да задруга постоји само међу пунолетним лицима, указом од 16. маја 1845. године је у том смислу допуњен и протумачен и параграф 57 *Законика*. Наведеним подзаконским актом је прецизирано да не постоје никакве законске препреке да након смрти пунолетних лица задруга настави да постоји и међу њиховим малолетним потомством. Чак се у члану 507 којим почиње петнаеста глава другог дела *Законика* који носи наслов *О наслеђивеним љравима и одношењима у задрузи* пунолетство ни не помиње као конститутивни елемент патријархалне породице. Битни услови за постојање кућне задруге су, према наведеној одредби, заједнички живот, имање и крвно или цивилно сродство задругара.<sup>6</sup> Иако у поменутом указу то није децидирано наведено, основано се може претпоставити да се ова допуна односи само на малолетна лица мушког пола јер се жене не сматрају члановима задруге. С обзиром да оне напуштају своју сродничку патријархалну породицу након удаје, признавање пуноправног статуса задругара и женама водило би слабљењу задружних кућа.<sup>7</sup>

Ради исправнијег тумачења члана 507 СГЗ – а, у решењу од 22. маја 1852. године је истакнуто да породична задруга постоји само уколико се ради о заједници живота и имања међу крвним или барем цивилним сродницима. Ако више несродних лица живи и ради на заједничком имању то је свеопшти ортаклук без нарочитог уговора, јер у том случају недостаје сродство као конститутивни елемент задруге.<sup>8</sup>

Према дефиницији породичне задруге садржаној у параграфу 507 *Законика*, један од битних услова за њено постојање је и заједница имања задругара. Међутим, поред удела у задружним добрима, сваки члан задруге има и своју посебну имовину – *особину* која се налази у његовој пуној приватној својини и са којом он може сасвим слободно располагати (чл. 509). Осим предмета за личну употребу њу чини и оно што је задругар изван куће трудом, срећом или случајем стекао. Према члану 511 *Законика* он је могао те ствари задржати само уколико би се одрекао права на удео у задружној имовини.<sup>9</sup> Овај параграф је убрзо измењен указом од 7. фебруара 1847. године. У њему је истакнуто да је право на део у породичном имању

<sup>5</sup> Исто, стр. 312.

<sup>6</sup> Указ од 16. маја 1845. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажесџиву Србском*, III, Београд 1847, стр. 37.

<sup>7</sup> В. о томе Ж. Перић, *Задружно љраво љо Грађанском законнику Краљевне Србије*, део I, Београд 1924, стр. 26 – 30.

<sup>8</sup> *Решење од 22. маја 1852. године, Сборник закона и уредби и уредбени указа издани у Књажесџиву Србији*, VI, Београд 1853, стр. 103 – 104.

<sup>9</sup> *Срџски грађански законик*, стр. 315 – 316.

основно имовинско право задругара којег он ни у ком случају не може бити лишен. За време док борави ван задруге он једино губи овлашћење да учествује у деоби приновка и приплода стеченог у току његовог одсуства.<sup>10</sup> Овакво је тумачење члана 511 СГЗ – а једино правично уколико се има у виду да, према одредби члана 513 задругар који самовољно, дакле без сагласности осталих укућана напусти своју патријархалну породицу и не врати се у њу у наредних годину дана, губи само право на приплод стечен у његовом одсуству а не и на смеснички део који је његова права сопственост.<sup>11</sup> Дакле како ни кршење задружне дисциплине и правила понашања у проширеној породици њеним својевољним напуштањем није санкционисано губитком удела у задружном имању, тим пре за то не би било простора у случају описаном у члану 511 с обзиром да се овде ради о потпуно законитом и савесном стицању приватне имовине.

Сви задругари који поседују *особину* плаћају порез на имовину, али су у *Закону о њорезу* предвиђене бројне пореске олакшице за задругу. Тако, уколико у кући живи четири или пет пореских обвезника један се ослобађа плаћања пореза, на шест или седам обвезника два су ослобођена ове обавезе, на осам или девет задругара три члана задруге, а на сваки следећи вишак од две пореске главе по једно лице. Уколико отац живи у задрузи са два сина који су порески обвезници један се ослобађа плаћања пореза, и то ослобођење је трајно и важи и након смрти другог сина (члан 5, одсек III, тачке 6 и 7). У члану 11 *Закона* прописано је да сви нежењени мушкарци, који служе код другог за годишњу плату већу од две стотине четрдесет гроша чаршијских плаћају тзв. „бећарски данак“. Обвезници овог пореза деле се у четири класе, тако да прва плаћа деветнаест цванцика, друга класа девет, трећа шест и четврта три цванцика годишње (чл. 12 ст. 1).<sup>12</sup> Уредбом од 20. децембра 1839. године ближе је одређено да се под „бећарима“ подразумевају нежењене слуге код трговаца и мајстора као што су: калфе, послужитељи у кафанама, кочијаши, момци на лађама и слично. Како немају куће ни баштине стичу годишњи приход служећи код другог и на ту зараду плаћају данак.<sup>13</sup> Привилегован положај задруге у домену пореског законодавства видљив је и на основу измене члана 11 *Закона о њорезу* од 1864. године предвиђене у закону од 21. октобра 1871. године. Помену-

---

<sup>10</sup> Указ од 7. фебруара 1847. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књајесџиву Србском*, IV, Београд 1849, стр. 5 – 6.

<sup>11</sup> *Српски грађански законик*, стр. 317.

<sup>12</sup> *Закон о њорезу од 2. октобра 1864. године, Зборник закона и уредба издани у Књајесџиву Србији*, XVII, Београд 1865, стр. 281 – 283.

<sup>13</sup> *Уредба, како ће се од сад и од бећара данак узимати од 20. децембра 1839. године, Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књајесџиву Србском*, I, Београд 1840, стр. 177 – 178.

тим законом ослобођени су плаћања бећарског данка неожењени чланови задружних земљорадничких кућа који, по уверењу општинских власти, служе по селима у корист задруге.<sup>14</sup>

За разлику од неожењених задругара који су ослобођени плаћања пореза, чиновници који живе у породичној задрузи са својим оцем нису никад ни били порески обвезници. Уредбом од 19. октобра 1855. године прописано је да чиновници који живе у задружном стању са оцем који је порески обвезник не плаћају порез, јер не поседују непокретну имовину. Тек након очеве смрти они постају сопственици непокретности на које плаћају чиновнички данак.<sup>15</sup> Иако чиновници врше плаћену државну службу нису порески обвезници јер према правилима од 12. марта 1841. године не плаћају порез на приход већ само на непокретно имање.<sup>16</sup>

Прописи у којима је предвиђено да чиновници који живе у задрузи са оцем на плаћају порез јасно илуструју став који је у погледу природе задружне својине заузет у законодавству по доношењу СГЗ – а. Наиме, одредбе *Грађанској законика* о карактеру задружне својине су међусобно противречне. У члановима 508 и 510 патријархална породица се најдоследније третира као правно (морално) лице које је носилац права својине на задружној имовини. Изузев *особине* појединих укућана, сва остала добра се налазе у колективној, заједничкој својини целог задружног домаћинства. И док је у наведеним одредбама задружна својина дефинисана као колективна, у члановима 515, 521 и 522 *Законика* она се посматра као сусвојина. Сваки задругар је сопственик свог удела у задружној имовини (чл. 522), који може задужити (чл. 515) или, пак, располагати њим за случај смрти (чл. 521).<sup>17</sup> Како је уредбом од 1855. године отац чиновника – задругара третиран као сувласник задружних непокретности, чији удео у задружним добрима након његове смрти прелази на синове – чиновнике, јасно је да је у наведеном пропису задружна својина третирана као сусвојина са тачно опредељеним уделима задругара у њој. Да је задружна својина третирана као колективна, заједничка својина целе куће, до наслеђивања након смрти оца не би ни дошло, јер он у том случају не би ни имао непокретног имања које би након смрти припало његовим синовима.

Исти став о задружној својини као сусвојини заузет је и у новом *Закону о нејосредном њорезу* од 14. јуна 1884. године. У њему је чланом 60

<sup>14</sup> Закон од 21. октобра 1871. године, *Зборник закона и уредаба издани у Књажесџву Србији*, XXIV, Београд 1871, стр. 39 – 40.

<sup>15</sup> Уредба од 19. октобра 1855. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажесџву Србији*, VIII, Београд 1856, стр. 91 – 92.

<sup>16</sup> Чл. 5 ст. 1 *Правила од 12. марта 1841. године*, *Сборник закона, уредба и уредбени указа издани у Књажесџву Србском*, II, Београд 1845, стр. 33.

<sup>17</sup> *Српски грађански законик*, стр. 314 – 319.

предвиђено да сваки задругар плаћа половину износа који на име личног пореза плаћа његов задружни старешина. Обвезници су подељени у пет класа и плаћају порез у износу од четири, осам, дванаест, осамнаест или двадесет четири динара (чл. 58).<sup>18</sup> Плаћање пореза заснива се на претпоставци да порески обвезник поседује непокретности или остварује приход како би измирио своју обавезу према држави. Да је породична задруга *Законом* третирана као правно лице чија се добра налазе у заједничкој својини целе куће, пореска одговорност никад не би могла бити индивидуализована на начин како је то учињено у пропису од 1884. године.

Право својине на задружним непокретностима припадало је искључиво мушким члановима патријархалне породице, с обзиром на то да жене никада нису могле стећи статус пуноправног задругара. Оне нису имале право да суделују у доношењу одлука битних за опстанак задруге, склапају правне послове, располажу задружним непокретностима нити да захтевају задружну деобу. Сматрало се, наиме, да би признање задругарског статуса женама водило цепању породичне задруге и деоби породичне имовине, јер је њихово чланство у задрузи обично привремено. Девојке након удаје напуштају своју задружну кућу, а удате жене се по престанку брака или након смрти мужа често враћају својој сродничкој породици, нарочито ако су још увек довољно младе да се поново удају.

Из наведених разлога је решењем од 7. фебруара 1847. године прописано да кћи умрлога у задружном стању, и кад нема мушке деце, не наслеђује задружни иметак свог оца, већ он остаје задрузи као најпречем наследнику. Задружна кућа је дужна кћер умрлога издржавати и кад дође време пристojно удати, према постојећем обичају, као што ту обавезу има и онај ко наследи имање умрлога у инокосном стању. Даље је констатовано да ово решење представља одступање од члана 527 СГЗ – а према којем у случају наслеђа и деобе у задрузи треба поступати по општим правилима о наслеђу и деоби.<sup>19</sup> Та општа правила садржана су у члану 400 СГЗ – а који гласи да у случају да нема мушке деце, женска деца наслеђују једнаке делове очевог имања.<sup>20</sup> На место умрле кћери ступају њени потомци по начелу репрезентације (представљања). Решењем од 1847. године је протумачен смисао одредбе члана 529 којим је предвиђено да девојке у задрузи имају право на издржавање и удају према постојећем обичају.<sup>21</sup> Наведеним прописом је сада прецизирано да такав правни режим не важи само за де-

---

<sup>18</sup> *Закон о нейосредном порезу од 14. јуна 1884. године, Зборник закона и уредаба издањих у Краљевини Србији*, 40, Београд 1884, стр. 308 - 309.

<sup>19</sup> *Српски грађански законик*, стр. 322.

<sup>20</sup> Исто, стр. 239.

<sup>21</sup> Исто, стр. 323.

војке чији су очеви чланови задружног домаћинства већ и за кћери умрлих задругара, и да оне не полагају никаква права на очев удео у задружним непокретностима.<sup>22</sup>

Лишење женске деце наследних права је несумњиво било изузетно неправично, а сигурно није било ни у складу са очевом вољом да његово имање уместо кћери наследе понекад и врло далеки сродници. Ипак овакво решење је доприносило очувању целовитости задружног имања, јер би признање наследних права женској деци несумњиво водило цепању и распарчавању задружне имовине.

Удовица у задрузи не наслеђује свог покојног мужа али има право плодоуживања на његовом делу у задружној имовини до преудаје или повратка својим родитељима (чл. 523 – 525).<sup>23</sup> Решењем од 28. јула 1849. године прецизирано је да, с обзиром да удовица не наслеђује свог супруга, ни мајка не полаже право на део свог сина који је умро у задружном стању. Њихов правни положај је у наследноправној материји изједначен, те тако и мајка има плодоуживање на синовљевој имовини до смрти или преудаје.<sup>24</sup>

Ускраћивање наследних права удовици и мајци задругара представља још један изузетак од општег правила о интестатском наслеђивању у задрузи, на које се примењују правила о наслеђивању у инокосним кућама (чл. 527 СГЗ – а). Тако у инокосној породици мајка наслеђује иметак свог сина уколико он нема мушког ни женског потомства, оца, браће ни њихове деце. У том случају мајка дели имање умрлог сина на једнаке делове са његовим сестрама (чл. 402 СГЗ – а).<sup>25</sup> Уколико оставилац није имао крвних сродника до шестог степена сродства у правој линији и четвртог степена у побочној, имање наслеђује удовица (чл. 408 СГЗ – а).<sup>26</sup>

Изузеци од ових општих правила о наслеђивању предвиђени су у задружној породици са истим циљем са којим и искључење женске деце из наслеђа, а то је очување породичне задруге и целовитости њене имовине.

Позивајући се на члан 24 кодекса који гласи: „Ко право какво ужива, мора и бреме скопчано с њим носити“<sup>27</sup>, решењем од 6. јуна 1853. године прописано је да је удовица која живи у задрузи дужна да, сходно својим могућностима, доприноси увећању задружних добара и, уопште узев, задрузи на сваки начин помаже. У првом реду да из дела имовине на којем

<sup>22</sup> Решење од 7. фебруара 1847. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажесџву Србском*, IV, Београд 1847, стр. 6 – 7.

<sup>23</sup> *Српски грађански законик*, стр. 319 – 321.

<sup>24</sup> Решење од 28. јула 1849. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажесџву Србији*, V, Београд 1853, стр. 49.

<sup>25</sup> *Српски грађански законик*, стр. 239.

<sup>26</sup> Исто, стр. 242.

<sup>27</sup> Исто, стр. 13.

има плодуживање доприноси издржавању преосталих девојака у задрузи, као и стицању девојачке спреме и мираза за њих.<sup>28</sup>

И док су мајке и удовице остале трајно лишене наследних права, у случају ћерки умрлог задругара предност је дата разлозима правичности у односу на аргументе економске природе. Тако је решењем од 28. новембра 1859. године допуњен члан 529 *Законика* у том смислу да су женска деца умрлог задругара који нема синова добила право да наследе задружно имање свог оца. Уколико се очева имовина састојала од непокретности, задруга је имала право да им, уместо у натури, исплати њихов део у новцу, након што вештак процени вредност заоставштине.<sup>29</sup> Усвајањем ове измене члана 529 СГЗ - а престало је да важи решење од 7. фебруара 1847. године према којем је задруга најпречи наследник умрлог задругара који није за собом оставио мушке деце.

## II

У Србији су деобе породичних задруга знатно олакшане након доношења *Српског грађанског законика*. Непостојање неутуђивог породичног стожеара који се преноси са предака на потомке, као и могућност сваког одраслог задругара да иступи из своје патријархалне породице издвојивши при том свој удео у задружном имању (чл. 492 *Законика*)<sup>30</sup>, убрзали су и поједноставили развргнуће породичних заједница. Министарство правде издало је 18. фебруара 1846. године циркулар у којем је наведено да би ускраћивање деобе задругарима представљало озбиљно кршење њихових личних и имовинских права. У циркулару је наглашено да нико не може бити приморан да, против своје воље, живи у заједници са другим лицима. Чак ни деца не могу бити приморана да након пунолетства наставе живот са родитељима. Уколико би се задругари одлучили за деобу и покренули деобни поступак пред судом, судија ни у ком случају не може одбити да спроведе поделу кућне задруге. Он је само дужан да укаже сродницима на предности задружног живота, и покуша да их одврати од лакомислених и безразложних деоба, али уколико странке и даље на њој инсистирају, обавезан је да деобу изврши.<sup>31</sup>

---

<sup>28</sup> Решење од 6. јуна 1853. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажевсјиву Србији*, VII, Београд 1854, стр. 54 – 55.

<sup>29</sup> Решење од 28. новембра 1859. године, *Сборник закона и уредба и уредбени указа издани у Књажевсјиву Србији*, XII, Београд 1859, стр. 96.

<sup>30</sup> *Српски грађански законик*, стр. 303.

<sup>31</sup> В. под одредницом *Задруга, Циркулар Појечийељсјива љравосудија од 18. фебруара 1846. године, Речник закона, уредба и уредбени љројиса издани у Књажевсјиву Србији од 1827. до љоловине 1854. год.*, приредио Ђ. Петровић, Београд 1856, стр. 86 – 87.



С обзиром на убрзано пропадање и осиромашење раздружених сељака изазвано олаким и масовним деобама, ускоро су прописана и прва ограничења задружних подела и строжија деобна процедура. Тако је Министарство правде 22. јуна 1846. године донело решење, које је имало за циљ да спречи олаке деобе из „маловажних узрока“. Овим решењем се налаже задругарима да о својој намери да се поделе обавесте среског начелника. Он је, пак, са своје стране, дужан да испита разлоге деобе, па ако утврди да нису значајни, да настоји да убеди задругаре да одустану од своје намере. Уколико се срески начелник, након разговора са сеоским кметовима увери да постоје важни и основани разлози за поделу задружног домаћинства, те да су задругари одлучни у својој намери да се поделе, обавестиће о томе окружног начелника. Окружни начелник ће дозволити деобу ако утврди да је срески начелник искористио све аргументе да убеди задругаре како је за њих боље да остану у заједници. У супротном, упутиће га да још једном покуша да убеди укућане да се не деле. Министарство неће спречавати поделе оних задружних кућа које су толико богате и велике да би након деобе сваки бивши укућанин имао довољно средстава за пристојан живот. Уколико би се задругари обратили суду неким другим поводом, па суд у току поступка установи да би за њих било боље да се поделе, дужан је да се приликом спровођења деобе придржава ограничења наведених у овом решењу. Самоволна деоба задругара из маловажних узрока је кажњива. Под маловажним узроцима Министарство правде подразумева спорадичне свађе и мање неспоразуме међу укућанима. Нарочито уколико су при том и млади и неискусни, стари и болешљиви или лошег имовинског стања па би деоба за њих имала само штетне последице. Важни и основани узроци су дуготрајна мрзост и неслога, лоше поступање старијих са млађима и неоправдано присвајање добара које су млађи задругари својим радом и трудом поштено стекли.<sup>32</sup>

\*            \*  
\*

Аутор *Српског грађанског законика* Јован Хаџић унео је измене у све битне сегменте породичне задруге и значајно променио њен карактер. Путем прописа донетих након ступања на снагу кодификације још више су наглашене разлике између законске концепције патријархалне породице и њене традиционалне обичајноправне природе. У погледу карактера имовинске породичне задруге, одступање од колективне својине предвиђене непи-

<sup>32</sup> В. под одредницом *Задруга, Височајше решење Појечийѣлства правосудија од 22. јуна 1846. године, Речник закона, уредба и уредбени йройиса издани у Књажесѣйву Србији од 1827. до йоловине 1854. год.*, приредио Ђ. Петровић, Београд 1856, стр. 84 – 86.

саним правом нарочито је уочљиво у уредби у којој је прописано да чиновници који живе у задрузи са оцем не плаћају порез. Чиновници постају порески обвезници након смрти оца, када наслеђују његов удео у задружним непокретностима. Поменути прописом је јасно изражен став да је умрли задругар у овом случају носилац права својине на делу задружног имања, што је у супротности са колективним карактером задружне својине карактеристичним за обичајно право.

Признање наследних права женској деци на задружним непокретностима које она по обичајном праву нису имала, водило је распарчавању и уситњавању задружне имовине. Девојке након удаје по правилу напуштају своју сродничку задругу и том приликом издвајају свој део у задружном иметку ако кућа није у могућности да им исплати вредност њиховог удела у новцу. Поред ових делимичних задружних подела условљених иступањем женских укућана из патријархалне породице, и потпуне деобе кућних задруга су постајале све учесталије. За разлику од обичајног права према којем је деоба сматрана за велику штету и срамоту и дозвољавана само изузетно, решењем од 1846. године је забрањена само подела из маловажних узрока, а и то једино уколико су задруге малобројне и сиромашне тако да би развргнућем заједнице био угрожен опстанак раздружених чланова.

У условима развоја приватне својине и тржишне конкуренције присилно одржавање преживелих форми патријархалног живота попут породичних задруга довело би само до умножавања потајних и самовољних деоба и, као њихове последице, нерегулисаног имовинског статуса задругара. Да би се неумитне задружне поделе одвијале у законским оквирима олакшане су деобе, што никако не значи да су донети прописи имали за циљ уништење породичних задруга. Напротив, ови акти су усвојени са намером да унесу ред у постојеће задружне односе и регулишу правни положај раздружених задругара. С друге стране, признавање сувласничких удела задругара на кућној имовини и наследних права женске деце имало је за сврху да омогући опстанак задружних породица у битно другачијим друштвено – економским условима какви су наступили у Србији у XIX веку.

*Maša Kulauzov, Ph.D., Assistant Professor  
University of Novi Sad  
Faculty of Law Novi Sad*

## **Regulations on *Zadruga* Enacted after Introduction of Serbian Civil Code in 1844**

**Abstract:** *Regulations on so – called *zadruga* (extended family, common among South Slavs) enacted after introduction of Serbian Civil Code in 1844, are examined in this paper. As *zadruga* was a dominant family structure in Serbia throughout XIX century, various rules regarding all important aspects of life in extended families were passed. Having in mind widespread existence and durability of *zadrugas*, significance of these regulations is emphasized in the article. Therefore, numerous provisions regulating legal nature of *zadruga*, property rights of *zadruga*'s members, rights of succession of female children and divisions of *zadrugas* are scrutinized and critically analyzed. The author also indicates all major changes of traditional, customary law nature of *zadruga* that had taken place in legislation on *zadruga*'s aiming to preserve extended families in considerably different social circumstances of XIX century.*

**Key words:** *Zadruga, Serbian Civil Code, regulations on *zadruga*, property rights of *zadruga*'s members, rights of succession of female children, divisions of *zadrugas*.*